

۱۱۳۳۳۶

دانشکده ادبیات و علوم انسانی
پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته تاریخ ایران اسلامی

اوضاع فرهنگی فارس در قرن نهم هجری

بوسیله‌ی:

مهدی خدابی

استاد راهنما:

دکتر عبد الرسول خیراندیش

دی ماه ۱۳۸۷

۱۳۸۸ / ۳ / ۱۷

کتابخانه و اطلاعیه‌ها: مدرک علمی بزرگ
تعمیر مدرک

۱۱۳۳۳۶

به نام خدا

اظہارنامہ

اینجانب مهدی خدای (۸۵۰۲۲۶) دانشجوی رشته تاریخ گرایش ایران اسلامی دانشکده ادبیات و علوم انسانی اظہارمی کنم این پایان نامہ ادبیات و علوم انسانی کنم کہ پایان نامہ حاصل پژوهش خودم بوده و جاهایی از منابع دیگران استفاده کرده ام، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن رانوشته ام. همچنین اظہارمی کنم کہ تحقیق و موضوع پایان نامہ ام تکراری نیست و تعهد می نمایم کہ بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای آن را منتشر ننموده و یا در اختیار غیر قرار ندهم. کلیه حقوق این اثر مطابق با آیین نامہ مالکیت فکری و معنوی متعلق بہ دانشگاه شیراز است.

نام و نام خانوادگی

۸۵۷/۱۲
مهدی خدای

تاریخ و امضاء

به نام خدا

اوضاع فرهنگی فارس در قرن نهم هجری

به وسیله:

مهدی خدای

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیت های تحصیلی لازم برای
اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته:

تاریخ (گرایش ایران دوره اسلامی)

از دانشگاه شیراز

شیراز- ایران

ارزیابی شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: بسیار خوب ۱۹/۵

دکتر عبد الرسول خیراندیش، دانشیار بخش تاریخ (استاد راهنما)

دکتر سید ابو القاسم فروزانی، استادیار بخش تاریخ (استاد مشاور)

دکتر محمد علی رنجبر، استادیار بخش تاریخ (استاد مشاور)

تقدیم به:

وجود معطر مادر عزیزم که مهربانیها و فداکاریهایش بی‌مانند و صدای
قلب تپنده‌اش، گوش نوازترین طنین زندگی‌ام است.

و

به مهربان پدرم که آینه دلسوزی و خانواده دوستی است و هر چه
دارم از اوست.

سپاسگزاری

اکنون که این پژوهش به انجام رسیده است بر خود فرض می دانم از جناب آقای دکتر خیراندیش؛ استاد راهنمایم در این رساله، صمیمانه سپاسگزاری نمایم. ایشان با راهنماییهای ارزشمندشان مرا در سراسر کار یاری رساندند و حق بزرگی بر گردن من دارند؛ همچنین لازم می دانم نهایت تشکرات قلبی خود را از جناب آقای دکتر سید ابوالقاسم فروزانی و جناب آقای دکتر رنجبر(اساتید مشاور) ابراز دارم که بدون راهنماییهای گرانقدرشان انجام کار برایم ممکن نبود. همچنین از جناب آقای دکتر قاسم کاکایی و دکتر سعید رحیمیان(اساتید بخش معارف دانشگاه شیراز) که در مورد مطالبی که در باره حکما، فلاسفه و اهل تصوف به نگارش در آمد به من راهنماییهای ارزشمندی را ارائه دادند نیز نهایت قدر دانی خود را ابراز می دارم. جناب آقای دکتر اکبر نحوی و خانم دکتر زرین تاج واردی، اساتید برجسته بخش ادبیات دانشگاه شیراز؛ نیز از راهنمای بنده دریغ نورزیدند که از ایشان نیز کمال تشکر را دارم. همچنین از استاد عزیز و بزرگوارم جناب آقای دکتر سید فضل الله میر قادری که در مورد میر حسین میبیدی به من راهنمایی هایی ارائه کردند و یک جلد از ترجمه کتاب دیوان حضرت امیر المومنین را به من هدیه دادند نیز کمال تشکر را داشته و دست ایشان را می بوسم. از جناب آقای دکتر جهانبخش ثواقب نیز که اجازه دادند از راهنماییهایشان بهرمنند شوم نیز لازم است کمال امتنان قلبی خود را ابراز دارم.

چکیده

اوضاع فرهنگی فارس در قرن نهم هجری

به وسیله :

مهدی خدایمی

فارس در قرن نهم از مراکز عمده فرهنگی ایران به شمار می رفت و از مناطقی بود که در دوران پیش از شکل گیری سلسله صفوی بخش قابل توجهی از دانشمندان، شعرا و حکما را در خود جای داد. فعالیت‌های این بزرگان هم در فضای روزگارشان و هم در روزگاران بعد تأثیراتی عمیق بر جا نهاد. ریشه بسیاری از تحولات سیاسی را باید در تحولات فرهنگی این سده جست. در این رساله سعی شده است تا در حد امکان تصویری گویا از این کانون فرهنگی جنوب ایران ارائه گردد. در این مجال، اوضاع علمی فارس، در کانون توجه قرار دارد. در این رساله فارس به عنوان آن واحد سیاسی و جغرافیایی که در قرن نهم مطرح بود، مورد بررسی قرار گرفته است، نه به عنوان واحدی سیاسی اداری منطبق بر تقسیمات کشوری امروز. در فصل اول موقعیت جغرافیایی فارس مورد مطالعه قرار گرفته است و بعد از آن، به ترتیب در فصول مختلف، وضعیت دانش‌های ادبی، شرعی، حکمت و علوم عقلی بررسی شده، در نهایت به بررسی آثار به جا مانده از قرن نهم پرداخته است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	۱- فصل اول: کلیات
۲	۱-۱-۱- مقدمه
۲	۲-۱-۱- ضرورت و اهمیت تحقیق
۳	۳-۱-۱- هدف تحقیق
۴	۴-۱-۱- پیشینه تحقیق
۴	۵-۱-۱- روش تحقیق
۴	۶-۱-۱- اهداف و پرسشهای تحقیق
۵	۷-۱-۱- فرضیه های تحقیق
۵	۲-۱- معرفی و نقد منابع

۲- فصل دوم: جغرافیای فارس در قرن نهم

۱۲	۱-۱-۲- پارس در گستره تاریخ
۱۳	۲-۱-۲- فارس در دوران اسلامی
۱۵	۲-۲-۱- جغرافیای فارس در قرن نهم
۱۵	۲-۲-۲- فارس از منظر جغرافیدانان قدیم
۱۶	۳-۲-۲- حدود فارس
۱۷	۴-۲-۲- تقسیمات فارس
۱۸	۵-۲-۲- فارس از دیدگاه برخی جهانگردان
۱۹	۳-۲- شهر ها و نواحی فارس
۱۹	۱-۳-۲- کوره اصطخر
۲۱	۲-۳-۲- کوره دارابگرد
۲۱	۳-۳-۲- اردشیر خوره
۲۳	۴-۳-۲- شاپور خوره
۲۴	۵-۳-۲- قباد خوره
۲۵	۶-۲-۳- شیانکاره

۳- فصل سوم: تاریخ سیاسی فارس در قرن نهم

۲۷	۳-۱-۱-۱- مدخل
۲۸	۳-۱-۲- آل مظفر
۲۹	۳-۲-۱- قدرتیابی تیمور
۳۱	۳-۲-۲- هجوم تیمور به فارس
۳۳	۳-۲-۳- فارس در زمان حکمرانی تیمور
۳۴	۳-۲-۴- فارس بعد از تیمور
۳۷	۳-۲-۵- قراقویونلوها
۳۸	۳-۲-۶- شورش میرزا اسکندر بر شاهرخ
۳۹	۳-۲-۷- شورش میرزا بایقرا بر شاهرخ
۴۰	۳-۲-۸- حکومت میرزا عبدالله
۴۱	۳-۲-۹- شورش سلطان محمد
۴۱	۳-۲-۱۰- فارس بعد از مرگ شاهرخ
۴۲	۳-۴-۱- تسلط قراقویونلوها بر فارس
۴۴	۳-۴-۲- پایان قدرت قراقویونلوها
۴۵	۳-۵- فارس در زمان آق قویونلوها

۴- فصل چهارم: علوم ادبی در فارس قرن نهم

۵۰	۴-۱-۱- ارزیابی موقعیت فارس در زمان تیموریان
۵۳	۴-۱-۲- حمایت صاحبان قدرت از ادبیات و علوم
۵۴	۴-۲-۱- ویژگی نظم و نثر فارسی در قرن نهم
۵۵	۴-۲-۲- علوم ادبی در فارس
۵۷	۴-۳-۱- فیروز آبادی
۵۹	۴-۳-۲- بسحق اطعمه
۶۳	۴-۳-۳- داعی شیرازی
۶۶	۴-۳-۴- مکتبی شیرازی
۶۷	۴-۳-۵- بابا فغانی شیرازی
۶۹	۴-۳-۶- اهلی شیرازی
۷۰	۴-۳-۷- عیشی شیرازی
۷۰	۴-۳-۸- مولانا محمد طالب جاجرمی

- ۷۱..... ۹-۳-۴- سید قراضه
- ۷۱..... ۱۰-۳-۴- مولانا میرک
- ۷۱..... ۱۱-۳-۴- مولانا فضل الله
- ۷۲..... ۱۲-۳-۴- مولانا معین
- ۷۲..... ۱۳-۳-۴- خواجه عماد
- ۷۲..... ۱۴-۳-۴- مولانا بیاضی
- ۷۳..... ۱۵-۳-۴- سید عماد
- ۷۳..... ۱۶-۳-۴- لسانی شیرازی
- ۷۴..... ۱۷-۳-۴- قابلی شیرازی
- ۷۴..... ۱۸-۳-۴- خواجه مقصود کازرونی
- ۷۵..... ۱۹-۳-۴- سید شریف
- ۷۵..... ۲۰-۳-۴- شریفی شیرازی
- ۷۶..... ۲۱-۳-۴- آتشی شیرازی
- ۷۶..... ۲۲-۳-۴- مولانا مقیم کازرونی
- ۷۶..... ۲۳-۳-۴- ادایی شیرازی
- ۷۷..... ۲۴-۳-۴- میر عیانی
- ۷۷..... ۲۵-۳-۴- پرتوی شیرازی
- ۷۸..... ۲۶-۳-۴- مولانا ارشد شیرازی
- ۷۸..... ۲۷-۳-۴- شرقی
- ۷۸..... ۲۸-۳-۴- کسوتی
- ۷۸..... ۲۹-۳-۴- عالمی
- ۷۹..... ۳۰-۳-۴- مولانا مانی
- ۷۹..... ۳۱-۳-۴- کمال غیاث
- ۸۰..... ۳۲-۳-۴- محیی لاری
- ۸۱..... ۳۳-۳-۴- محمود بن امیر احمد قاری یزدی
- ۸۱..... ۳۴-۳-۴- خواجه علاف شیرازی
- ۸۱..... ۳۵-۳-۴- سالک الدین محمد حموی یزدی
- ۸۲..... ۳۶-۳-۴- شریف شیرازی
- ۸۲..... ۳۷-۳-۴- کمال الدین نصر الله بن خلیل ابرقوهی
- ۸۲..... ۳۸-۳-۴- حاج نورالدین محمد کازرونی متخلص به نوری
- ۸۳۴..... ۳۹-۳-۴- خراسانی خان

- ۴-۳-۴۰- سلطان اسکندر شیرازی..... ۸۳
- ۴-۳-۴۱- مولانا محمد شرفی..... ۸۳
- ۴-۳-۴۲- هروی شیرازی..... ۸۳
- ۴-۴- نتیجه..... ۸۴

۵- فصل پنجم: علوم شرعی در فارس قرن نهم

- ۵-۱- علوم در فارس..... ۸۷
- ۵-۲-۱- علوم شرعی و کلام..... ۸۸
- ۵-۲-۲- معین الدین محمد بن عبد الرحمن ایچی صفوی..... ۸۸
- ۵-۳- کلام..... ۸۹
- ۵-۴-۱- متکلمان و فقها الف- روزبهان خنجی..... ۸۹
- ۵-۴-۲- حاج هراسی..... ۹۸
- ۵-۴-۳- اصیل الدین واعظ..... ۹۸
- ۵-۴-۴- امیر سید جمال الدین عطاء الله، فضل الله حسینی دشتکی شیرازی نیشابوری ۹۹
- ۵-۴-۵- امیر محب الدین حبیب الله..... ۹۹
- ۵-۴-۶- میرزا حبیب الله شریفی شیعی امامی شیرازی..... ۱۰۰
- ۵-۴-۷- شمس الدین شیرازی..... ۱۰۰
- ۵-۴-۸- عبد السلام کازرونی..... ۱۰۰
- ۵-۴-۹- عبد الصمد شیرازی..... ۱۰۱
- ۵-۴-۱۰- عبد العزیز کازرونی..... ۱۰۱
- ۵-۴-۱۱- عبد الله ایچی..... ۱۰۱
- ۵-۴-۱۲- علی بیضاوی..... ۱۰۳
- ۵-۴-۱۳- جمال الدین محمد بن عبد الله کازرونی..... ۱۰۳
- ۵-۴-۱۴- علاء الدین علی بن احمد بن محمد شیرازی..... ۱۰۳
- ۵-۴-۱۵- قاضی ابی اسحاق شبانکاره ای..... ۱۰۳
- ۵-۴-۱۶- عبد الله شیرازی..... ۱۰۴
- ۵-۴-۱۷- ابن الجزری..... ۱۰۴
- ۵-۴-۱۸- عماد الدین منصور بن الحسن العمری القرشی الکازرونی الشافعی..... ۱۰۵
- ۵-۴-۱۹- شمس الدین علی فارسی..... ۱۰۵
- ۵-۴-۲۰- شیخ عبد الغنی بن بدر الدین..... ۱۰۵
- ۵-۴-۲۱- شیخ اسماعیل جویمی..... ۱۰۶

۱۰۶..... ۵-۴-۲۲- شیخ جابر جویمی

۱۰۶..... ۵-۵- نتیجه

۶- فصل ششم: علوم عقلی

۱۰۸..... ۶-علوم عقلی

۱۰۸..... ۶-۱- منطق

۱۰۹..... ۶-۲-۱- شریف جرجانی

۱۱۲..... ۶-۲-۲- میر حسین میبدی

۱۱۶..... ۶-۳- حکمت

۱۱۶..... ۶-۳-۱- مکتب شیراز در قرن نهم

۱۱۷..... ۶-۳-۲- سعد الدین اسعد دوانی

۱۱۸..... ۶-۳-۳- ملا جلال دوانی

۱۲۲..... ۶-۳-۳-۱- آثار دوانی

۱۲۳..... ۶-۳-۳-۲- کتب تفسیر

۱۲۳..... ۶-۳-۳-۳- عرفان و تصوف

۱۲۵..... ۶-۳-۳-۴- اخلاق و سیاست

۱۲۶..... ۶-۳-۳-۵- نامه ها و مکاتبات فارسی

۱۲۶..... ۶-۳-۳-۶- اشعار

۱۲۷..... ۶-۳-۳-۷- فقه و اصول حدیث

۱۲۷..... ۶-۳-۳-۸- فلسفه

۱۲۹..... ۶-۳-۳-۹- کلام

۱۳۱..... ۶-۳-۳-۱۰- منطق

۱۳۲..... ۶-۳-۳-۱۱- هیئت و هندسه

۱۳۲..... ۶-۳-۳-۱۲- علم حروف

۱۳۳..... ۶-۳-۳-۱۳- آثار دایره المعارفی

۱۳۳..... ۶-۳-۳-۱۴- اجازه نامه ها

۱۳۴..... ۶-۳-۳-۱۵- دیگر آثار

۱۳۴..... ۶-۳-۳-۱۶- مقام دوانی

۱۳۶..... ۶-۴-۱- صدر الدین دشتکی

۱۳۹..... ۶-۴-۲- میر صدر الدین و ملا جلال دوانی

۱۴۰..... ۶-۴-۳- آثار و تألیفات

- ۱۴۱..... ۱-۵-۶- غیاث الدین منصور دشتکی
- ۱۴۴..... ۲-۵-۶- آثار و تألیفات
- ۱۴۹..... ۱-۶-۶- شمس الدین خفری
- ۱۵۱..... ۲-۶-۶- آثار خفری
- ۱۵۲..... ۷-۶- شجاع شیرازی
- ۱۵۳..... ۸-۶- خواجه جمال الدین محمود
- ۱۵۳..... ۹-۶- ریاضات
- ۱۵۳..... ۱۰-۶- لغز و معما
- ۱۵۴..... ۱۱-۶- نتیجه

۷- فصل هفتم: تصوف و عرفان

- ۱۵۷..... ۱-۷- شیوع آموزه های صوفیانه در فارس
- ۱۶۰..... ۲-۷- عبدالله قطب
- ۱۶۶..... ۳-۷- خواجه محمد موسی دهبیدی
- ۱۶۷..... ۴-۷- ابو سعید نسیمی حسینی شیرازی
- ۱۷۲..... ۵-۷- عبد الغفور لاری
- ۱۷۳..... ۶-۷- شمس الدین محمود بن علی جهرمی
- ۱۷۳..... ۷-۷- رکن الدین یحیی بن معین الدین جنید شیرازی
- ۱۷۳..... ۸-۷- شیخ مودود لاری
- ۱۷۴..... ۹-۷- فخر الدین شیرازی
- ۱۷۴..... ۱۰-۷- شبلی کازرونی
- ۱۷۵..... ۱۱-۷- اسیری
- ۱۷۶..... ۱۲-۷- فدایی شیرازی
- ۱۷۶..... ۱۳-۷- حاج نظام الدین
- ۱۷۷..... ۱۴-۷- نتیجه

۸- فصل هشتم: سایر علوم و فنون

- ۱۷۹..... ۱-۸- مورخان و سیره نویسان
- ۱۷۹..... ۱-۱-۸- شرف الدین علی یزدی
- ۱۸۳..... ۲-۱-۸- غیاث الدین علی بن جمال اسلام یزدی
- ۱۸۴..... ۳-۱-۸- نجیب الدین محمود بن محمود ایجی

- ۱۸۴.....۴-۱-۸- جعفر بن حسین بن حسن جعفر یزدی
- ۱۸۴.....۵-۱-۸- احمد بن حسین بن علی کاتب یزدی
- ۱۸۴.....۶-۱-۸- شمس الدین علی (فارسی)
- ۱۸۵.....۷-۱-۸- نتیجه
- ۱۸۵.....۲-۸- کتاب و خوش نویسان
- ۱۸۶.....۱-۲-۸- علی شیرازی
- ۱۸۶.....۲-۲-۸- محمد شرف یزدی
- ۱۸۶.....۳-۲-۸- محیی شیرازی
- ۱۸۶.....۴-۲-۸- نعیم الدین شیرازی
- ۱۸۷.....۵-۲-۸- شیر علی شیرازی
- ۱۸۷.....۶-۲-۸- معروف شیرازی
- ۱۸۷.....۷-۲-۸- شمس الدین محمد بن احمد بن عبدالعزیز بن عبدالسلام شافعی خنجی
- ۱۸۸.....۸-۲-۸- علی شیرازی
- ۱۸۸.....۹-۲-۸- علی کازرونی
- ۱۸۸.....۳-۸- پزشکان فارس
- ۱۸۸.....۱-۳-۸- علی ابزری
- ۱۸۹.....۲-۳-۸- خیرالدین حضر بن الفقیه الیاس
- ۱۸۹.....۳-۳-۸- حسین بن حاجی زین الدین علی عطار شیرازی
- ۱۹۰.....۴-۸- معماران و نقاشان
- ۱۹۰.....۱-۴-۸- ملا یاری
- ۱۹۱.....۲-۴-۸- استاد قوام الدین معمار شیرازی و برادرش غیاث الدین
- ۱۹۱.....۵-۸- چند فرد کمتر شناخته شده از لحاظ زمینه فعالیت
- ۱۹۱.....۱-۵-۸- افضل شیرازی
- ۱۹۱.....۲-۵-۸- عیسی بن جنید شیرازی
- ۱۹۲.....۳-۵-۸- یار علی شیرازی
- ۱۹۲.....۴-۵-۸- اوحدالدین عبدا... حسینی بلیانی کازرونی
- ۱۹۲.....۵-۵-۸- احمد بن حیدر محمد شیرازی
- ۱۹۲.....۶-۵-۸- مرشد الدین عبدا...
- ۱۹۳.....۷-۵-۸- شرف الدین علی سیفکی
- ۱۹۳.....۸-۵-۸- امیر حبیب الله
- ۱۹۳.....۶-۸- موسیقی

- ۱۹۳.....۸-۶-۱- خواجه یوسف اندکانی
- ۱۹۴.....۸-۷-۷- وزرایی که از فارس برخاسته‌اند
- ۱۹۴.....۸-۷-۱- خواجه سیف الدین مظفر شبانکاره‌ای
- ۱۹۴.....۸-۷-۲- خواجه معزالدین حسین
- ۱۹۴.....۸-۷-۳- مجدالدین اسماعیل شیرازی
- ۱۹۵.....۸-۷-۴- خواجه غیاث الدین احمد شیرازی
- ۱۹۵.....۸-۷-۵- خواجه شمس الدین محمدبن خواجه سید احمد شیرازی
- ۱۹۵.....۸-۷-۶- خواجه شهاب الدین احمد شیرازی

۹- فصل نهم: آثار باقی مانده از قرن نهم

- ۱۹۸.....۹-۹- آثار باقی مانده از قرن نهم
- ۱۹۸.....۹-۱- معماری
- ۱۹۹.....۹-۲- آثار تاریخی قرن نهم
- ۱۹۹.....۹-۲-۱- مسجد جامع اقلید
- ۱۹۹.....۹-۲-۲- بقعه شهداء یا بقعه سلطان ابراهیم
- ۲۰۰.....۹-۲-۳- مسجد جامع ابرقو
- ۲۰۰.....۹-۲-۴- قبر خواجهوی کرمانی و آثار مجاور در آن
- ۲۰۱.....۹-۲-۵- بقعه شاه میر علی بن حمزه
- ۲۰۱.....۹-۲-۶- مسجد بردی قصرالدشت
- ۲۰۳.....۹-۲-۷- مزار شیخ نوربخش
- ۲۰۳.....۹-۲-۸- بقعه سیدابوالوفاء
- ۲۰۳.....۹-۲-۹- قرآن به خط ابراهیم سلطان
- ۲۰۴.....۹-۲-۱۰- آرامگاه شاهزاده فضل بن موسی بن جعفر
- ۲۰۴.....۹-۲-۱۱- بقعه خلیفه
- ۲۰۶.....۹-۲-۱۲- آستانه سید علاء الدین حسین
- ۲۰۶.....۹-۲-۱۳- مدرسه منصوریه
- ۲۰۷.....۹-۲-۱۴- قبر مادر نادر
- ۲۰۸.....۹-۲-۱۵- سنگ نوشته های موجود در تخت جمشید
- ۲۰۸.....۹-۳- آنچه اکنون در محدوده استان یزد واقع است
- ۲۰۸.....۹-۳-۱- مسجد جامع یزد
- ۲۰۹.....۹-۳-۲- مسجد یعقوبی یزد

- ۲۰۹..... ۳-۳-۹- مسجد مریم ترکان.....
- ۲۰۹..... ۴-۳-۹- مسجدی که در سرای خواجه است.....
- ۲۱۰..... ۵-۳-۹- صفة جلال الدین حضرشاه.....
- ۲۱۰..... ۶-۳-۹- مسجد جامع فیروزآباد.....
- ۲۱۱..... ۷-۳-۹- مسجد جامع میبد.....
- ۲۱۱..... ۸-۳-۹- مسجد جامع یا مسجد حاجی ملک.....
- ۲۱۱..... ۹-۳-۹- بقعه و مقبره سلطان محمود شاه بندرآباد یزد.....
- ۲۱۲..... ۱۰-۳-۹- مسجد ریگ (یا) شیخ کبیر مجومرد رستاق یزد.....
- ۲۱۲..... ۱۱-۳-۹- سنگ قبور در روستای شهدای فهرج.....
- ۲۱۲..... ۱۲-۳-۹- خانقاه و مسجد و بقعه شیخ علی بنیمان.....
- ۲۱۴..... ۱۳-۳-۹- سنگ قبور قبرستان خبر.....
- ۲۱۴..... ۱۴-۳-۹- مزار شیخ داوود پیشکوه یزد.....
- ۲۱۴..... ۱۵-۳-۹- کتیبه معرق مورخ ۸۷۶هـ در موزه ایران باستان.....
- ۲۱۵..... ۱۶-۳-۹- قبرستان مورک.....
- ۲۱۵..... ۱۷-۳-۹- مسجد خونزا.....
- ۲۱۵..... ۱۸-۳-۹- خانقاه با بقعه شاه خلیل.....
- ۲۱۵..... ۱۹-۳-۹- مسجد جامع ارنوا.....
- ۲۱۶..... ۲۰-۳-۹- مسجد یعقوبی یزد.....
- ۲۱۶..... ۲۱-۳-۹- مسجد جامع نو یزد.....
- ۲۱۷..... ۲۲-۳-۹- مسجد امیر چقماق.....
- ۲۱۸..... ۲۳-۳-۹- مسجد باغ گندم یزد.....
- ۲۱۹..... ۲۴-۳-۹- مسجد چهار منار یزد.....
- ۲۱۹..... ۲۵-۳-۹- مسجد سر پلک یزد.....
- ۲۱۹..... ۲۶-۳-۹- مسجد محله گودال مصلی یزد.....
- ۲۱۹..... ۲۷-۳-۹- امامزاده [ابو] جعفر.....
- ۲۲۰..... ۲۸-۳-۹- زنگبان.....
- ۲۲۰..... ۲۹-۳-۹- سید گل سرخ یزد.....
- ۲۲۰..... ۳۰-۳-۹- شازده فاضل.....
- ۲۲۱..... ۳۱-۳-۹- شیخ داد.....
- ۲۲۱..... ۳۲-۳-۹- قبر خواجه ضیاء الدین محمد.....
- ۲۲۱..... ۳۳-۳-۹- مدرسه شمسیه یا چهار منار.....

- ۲۲۲.....۳-۳-۹- آب انبار جنک یزد.....
- ۲۲۲.....۳-۳-۹- میدان میر چقماق.....
- ۲۲۲.....۳-۳-۹- بازار حاجی قنبر.....
- ۲۲۲.....۳-۳-۹- پیر علم.....
- ۲۲۳.....۴-۹- نتیجه.....
- ۲۲۵.....۱۰- سخن نهایی.....
- ۲۲۹.....۱۱- منابع و مآخذ.....

فصل اول

کلیات

۱- کلیات

۱-۱-۱ - مقدمه: (طرح موضوع یا مسأله تحقیق)

بررسی تاریخ فرهنگی جوامع اهمیتی کمتر از بررسی تاریخ سیاسی آنها ندارد چه بسا بسیاری از تحولات سیاسی ریشه در تحولات فرهنگی زمان و یا ادوار متقدم دارد. فارس از مراکز مهم فرهنگ و تمدن ایران در قرن نهم است، که نقش خاصی را در تداوم فرهنگی ایران برای آن می توان در نظر گرفت. این قرن مرحله گذار و انتقال به دوران صفویه است که دگرگونی بسیار بنیادی در تاریخ ایران ایجاد کرد با این وجود بسیار کم مورد توجه واقع شده است. دوره‌ای که به نظر برخی دوران رکورد علم و فرهنگ و انحطاط آن است. فارس در این دوران تحت حمایت برخی حاکمان، به صورت مرکز فرهنگی جنوب ایران در آمد. دانشمندان، فلاسفه، فقها، ادیبان و ... بسیاری در فارس زندگی می کردند یا خاک فارس را محلی مناسب برای فعالیت‌های خود می دانستند. این نام آوران در ساختن میراث فرهنگی کنونی ما هر کدام عهده‌دار سهمی بوده‌اند.

فارس که به گفته ابن بلخی در روزگار ملوک فرس دارالملک و اصل ممالک ایشان بود (ابن بلخی، ۱۳۳۹، ۱۱۹). و در کتیبه‌های هخامنشی به صورت پارسه از آن یاد شده است (بیات، ۱۳۶۷، ۳۲۹) در این زمان به کوره‌هایی تقسیم شده بود که اهم آن عبارت بودند از اصطخر، شاپور، اردشیر خره و دارابگرد (شواتس، ۱۳۷۲، ۳۸).

امیر تیمور گورکان اولین بار در سال ۷۷۹هـ وارد فارس شد (حسینی فسایی، ۱۳۶۷، ۳۲) و در سال ۷۹۵ به حکومت آل مظفر پایان داد. حاکمانی که بعدها از طرف تیمور و جانشینانش تعیین شدند در منازعات سیاسی حضوری فعال داشتند؛ با این حال شماری از آنان نسبت به علم و فرهنگ بی تفاوت نبودند و برخی نیز چون اسکندر بن عمر شیخ از حامیان ادیبان و دانشمندان بودند در دوران حکومت ترکمانان آق قویونلو نیز، از علم و دانش حمایت به عمل آمد. به هر حال عده ای چون صفا (صفا، ۱۳۶۳، ۷۹۸) معتقدند وضعیت حاکم بر جامعه و شرایط ناثابت آن موجب رکود علم و دانش شده و علم در این دوران برخلاف رواج کمی آن از لحاظ نوآوری و ابتکار چندان پیشرفتی نکرده. بررسی این موضوع در فارس که مرکز مهم فرهنگی ایران در جنوب است از هدفهای این رساله می باشد.

۱-۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

قرن نهم از قرون بسیار مهم در تاریخ ایران به شمار می‌رود. یورشهای ویرانگر تیمور به عمر سلسله‌های محلی خاتمه داد و امپراطوری وسیعی را به وجود آورد. مرگ این جهانگشای بزرگ تجزیه امپراطوری وسیعش را به دنبال داشت. ایران به روزگار فرزندش شاهرخ تا حدی رنگ آبادانی و رفاه یافت. و بسیاری از ویرانی‌های تیمور ترمیم شد. جانشینان تیمور روزگار را به کشمکش و زد و خورد با یکدیگر گذراندند. سرانجام قسمت اعظم خاک ایران به تصرف ترکمانان قراقویونلو در آمد و جانشینان شاهرخ به قلمرویی کوچک در خراسان و قسمتی از ماوراءالنهر قناعت کردند. ترکمانان قراقویونلو خود مقهور گروه رقیب خود آق قویونلوها شدند. در دوران حکومت حسن بیک و یعقوب پسرش، قسمت اعظم خاک ایران رنگ ثبات یافت. منازعات جانشینان یعقوب با هم، زمینه را برای قدرت گیری خاندان صفوی فراهم نمود تا وحدت ملی ایران را پس از قرن‌ها محقق کنند. در قسمت اعظم این سده آرامش که لازمه پیشرفت فرهنگ و تمدن است، کمتر وجود داشت و کشمکشهای صاحبان قدرت، عرصه را بر مردم تنگ کرده بود. فارس در این قرن از مراکز مهم فرهنگ و تمدن ایران زمین به شمار می‌رفت و مأمنی امن برای پرورش و نشو و نمای بسیاری از ادبا، دانشمندان، حکما و ... به شمار می‌رفت. به بررسی حیات فرهنگی در این دوران توجه کمی شده است. در حالی که فارس در حفظ میراث پیشین و هم زنده نگه داشتن حیات فرهنگی در دوران پرآشوب پیش از صفوی نقش غیر قابل انکاری بر عهده دارد. برای شناخت حیات فرهنگی و علمی در این دوران تحقیقات زیادی لازم است. از این گذشته فهم بسیاری از مسائل اجتماعی، فرهنگی و حتی سیاسی دوران بعد خصوصاً دوران صفوی و حتی دوران بعد از آن تنها با داشتن شناختی عمیق از تحولات این دوران امکان پذیر خواهد بود. فارس در ساخت بنیاد فرهنگی ایران نیز نقش غیرقابل انکاری داشته است و بررسی در این زمینه در روشنتر کردن زوایای مختلف تاریخ ایران مؤثر است.

۱-۱-۳- هدف تحقیق

فارس در دوره صفوی نیز از مراکز مهم علمی و فرهنگی ایران است که ریشه در قرن نهم دارد. شناخت دقیق دوران صفوی تنها در صورت شناخت دوران پیشین ممکن است. در قرن نهم فارس به رسالت تاریخی خود ادامه داد و بزرگان بسیاری در عرصه‌های گوناگون ادبیات، فقه، منطق، کلام و ... پرورش داد که هر کدام در ساخت فرهنگ کنونی نقشی مهم ایفا کردند. شناسایی هر یک از این نام‌آوران ضروری است و از هدفهای این رساله می‌باشند. همین‌طور سعی خواهد شد معین شود آیا می‌توانیم علوم و دانشها را در این عصر دارای صبغه دینی بدانیم.